

ним статусом – лише кожний шостий-сьомий та майже кожний третій.

2. Спільним для кожного соціального статусу є пріоритет білінгвальних поглядів на визначення державної мови: майже однакова їхня частка у осіб з низьким та високим соціальним статусом та ще більше таких прихильників із середнім соціальним статусом. Відмінними у своїй значущості є монолінгвальні погляди всередині кожного соціального статусу: так, незначний відсоток (2,65 %) в середньому, майже в два рази за нього більший у низькому та значний (майже кожний четвертий – п'ятий) у середньому.

3. Доречно стверджувати, що все ж таки превалює співзвучність у баченні російськомовних респондентів своєї ролі у подальшому розквіті українського суспільства, його консолідації та просуванні на міжнародній арені, не зважаючи на їхній соціальний статус. Схожа структура такого ставлення всередині кожного статусу доводить, що сильнішою за статусну належність є належність до своєї країни, усвідомлення свого громадян-

ства як невід'ємного зв'язку з нею, із тими труднощами, які вона переживає, та тим, що її очікує у подальшому.

Подальші розвідки доречно розгорнути у напрямі з'ясування чинників, котрі сильно впливають на позитивні зрушення у прийнятті російськомовною спільнотою української мови як мови титульної нації.

1. Див.: Жорнова О. І. Сучасне означення суб'єкта діяльності як відносин Я з не-Я // Практична філософія. – 2007. – № 1. – С. 77-84.; Жорнова О. І. Конструктивна активність особистості у повсякденній життєдіяльності // "Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Науковий пошук у єдиному культурному просторі", IX міжнар. науково-практична конф.: [Матеріали] [редкол.: Головін В. В. та ін.]. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 297-302; Жорнова О. І. Я та Інший у культурному просторі: сумісно чи нарізно вибудоване повсякдення? // X міжнар. науково-практична. конф. "Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Внесок сучасної науки в загальнолюдську культуру", 17-18 квітня 2009 р.: [Матеріали] / [редкол.: Головін В. В. та ін.]. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 94-97; Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні // Світогляд. – 2008. – №2. – С. 18-23; Тараненко О. О. Мовна ситуація і мовна політика часів "перевороту" і державної незалежності України (кінець 80-х – 90-ті роки) // Українська мова. – Ополе, 1999. – С. 35-66.

Надійшла до редколегії 15.03.2011 р.

Л. В. Северин-Мрачковська, канд. філос. наук, доц., КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

ВЕРТИКАЛЬНІ РИНКОВІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ВИЯВ ВЗАЄМОДІЇ МОРАЛІ ТА ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми взаємодії моральності та економіки крізь призму взаємозв'язку та взаємозалежності бізнесу й держави, бізнесу й суспільства. На ґрунті аналізу взаємозв'язків типу: "підприємець – держава", "підприємець – суспільство" робиться висновок про те, що в кожному із зазначених типів відносин прослідковується тенденція значного впливу морального чинника на економічну свідомість та економічну поведінку суб'єктів господарської діяльності, залежності розвитку економічного буття людини, суспільства загалом від морально-духовної компоненти; наголошується на необхідності посилення моральнісних пріоритетів у економічній сфері життя сучасного суспільства.

Ключові слова: мораль, економіка, бізнес, держава, суспільство, доброчинність, меценатство, екологічна проблема.

Статья посвящена исследованию проблемы взаимодействия нравственности и экономики сквозь призму взаимосвязи и взаимозависимости бизнеса и государства, бизнеса и общества. На почве анализа взаимосвязей типа: "предприниматель – государство", "предприниматель – общество" сделан вывод о том, что в каждом из определенных типов отношений прослеживается тенденция значительного влияния нравственного фактора на экономическое сознание и экономическое поведение субъектов хозяйственной деятельности, зависимости развития экономического бытия человека, общества в целом от морально-духовной составляющей; акцентируется внимание на необходимости усиления нравственных приоритетов в экономической сфере жизни современного общества.

Ключевые слова: мораль, экономика, бизнес, государство, общество, благотворительность, меценатство, экологическая проблема.

In this article, the problems associated with relationships between morality and economy are analyzed by considering the relations between the business and the state and society. By analyzing the relations between businessmen and the state and society, it is concluded that there is, for each of the aforesaid types of relations, the tendency to the significant increase of the impact of moral factors on economical consciousness and economical behavior of market participants, and to the dependence of the development of the economic activity of human beings and the whole society on moral and intellectual values. The article insists on the importance of introducing morality principles into the economic activity of the modern society.

Keywords: morality, economy, business, state, society, charity, sponsorship, ecological problems.

Стаючи суб'єктом складної системи ринкових відносин, людина, в залежності від виконуваних нею соціальних функцій, постає у багатьох "вимірах". Так, індивід – суб'єкт господарської діяльності – може виступати у сфері ринкової економіки й як активно діючий підприємець, і як споживач товарів та послуг (клієнт, покупець), і як об'єкт державного чи громадського регулювання, й як детермінанта суспільних процесів.

Інакше кажучи, відносини в межах ринкової економіки є досить багатограничними. В їх складному багатоманітті, проте, на думку автора, можна, загалом, виділити два рівні: горизонтальні ринкові зв'язки (або мікрорівень, зв'язки типу: "роботодавець (менеджер) – працівник", "підприємець – споживач (клієнт)", "підприємець – підприємець" та інші); вертикальні ринкові зв'язки (або макрорівень, зв'язки типу: підприємець – держава", "підприємець – суспільство").

Проекціонування моралі на економічні процеси та відносини спостерігається на кожному із зазначених рівнів, набуваючи, звісно, певної специфіки. Тому автор вважає доцільним говорити про рівні багатоманітних

ринкових відносин як про рівні взаємозв'язку моралі та економіки загалом.

Зазначимо, що вплив на поведінку "економічної людини" соціокультурного чинника останнім часом усе більшою мірою досліджується у вітчизняній та зарубіжній науці (Макєєва В. Г., Піх А., Гайденко П. П., Карнап Я. та інші). Так, проблема праці, конкуренції, безробіття та зубожіння знаходить розробку, зокрема, в роботах Хайєка Ф. А., Белла Д., Осипова Ю. М., Замошкіна Ю. А., Ракітова А. І. Осмислення питань культури підприємництва зустрічаємо в працях Макєєвої В. Г., Агапової І. І., Карнапа Я. та інших. Меценатство як соціальне явище є предметом дослідження таких російських учених, як: Астахової Н. В., Прохорова В. П., Свердлової А. П. та інших. Зокрема, історія російського меценатства постає об'єктом наукового інтересу для Думової Н. Г., Лопухіної О. М., Мінченкова Я. Д., Молчанова В. Ф., Четверікова Г. М. та інших. Аналіз ендегенних соціокультурних передумов і мотивацій господарської та підприємницької діяльності вперше найбільш повнокровно був здійснений видатним німецьким філософом

та соціологом М. Вебером. Своєрідний аналіз веберівської теорії крізь призму впливу соціокультурних чинників на господарський розвиток був досить вдало здійснений Зарубіною Н. Н. Цим же автором була зроблена спроба порівняльного аналізу теоретичної спадщини видатного німецького вченого та змісту сучасних теорій модернізації. Науково-теоретичне осмислення проблеми сталого розвитку, здебільшого, зустрічається в роботах Пірса Д. Дж. та Харта М. Розробкою ж показників сталого розвитку займаються, зокрема, такі російські вчені, як Данілов-Данільян В. І., Лосєв К. С. та Захаров В. М.

Проте, на жаль, на тлі зваженого інтересу до проблем економічного життя суспільства та перспектив майбутнього розвитку світу, яке ми спостерігаємо в останні десятиліття як у вітчизняній, так і зарубіжній науці, дослідження взаємодії моральності та економіки залишається не повною мірою актуалізованим. Дана наукова стаття якраз і присвячена аналізу зазначеного вище аспекту, зокрема, крізь призму взаємозв'язку та взаємозалежності бізнесу й держави, бізнесу й суспільства.

Успіх діяльності підприємця, могутньої корпорації визначається багатьма чинниками і, насамперед, взаємозв'язками типу: "підприємець – держава", "підприємець – суспільство". Вони постають важливою складовою підприємницької діяльності, багато в чому детермінуючи та визначаючи характер економічного буття загалом.

У 1990 році лауреат Нобелівської премії з економіки американець Дуглас Норт опублікував свою класичну роботу "Інститути, інституціональні зміни та функціонування економіки". В ній отримала наукове обґрунтування теза про те, що ніякі економічні зміни не можуть відбутися в суспільстві й дати позитивні результати, доки вони не будуть узгоджені з діючими суспільними інститутами. Таким чином, підкреслювалася вага інституціональна та організуюча роль держави у практиці соціально-економічних перетворень, що відбуваються в суспільстві.

Дійсно, на початку XXI століття роль держави в ринковій економіці як ніколи є ваговою. Держава все меншою мірою виступає як безпосередній суб'єкт підприємницької діяльності й все більше забезпечує підтримку та стимулювання підприємництва, формування ціннісного середовища господарської діяльності.

Загалом, функції держави мають відповідати відомому критерію, сформульованому Авраамом Лінкольном, згідно з яким розумна мета держави полягає в тому, щоб робити для людей те, що їм потрібно, й те, що вони самостійно, своїми індивідуальними зусиллями не можуть робити взагалі або не можуть робити, як потрібно. Тобто, незмінною має залишатися функція держави як регулятора, насамперед, соціально-економічних процесів. Це регулювання має бути гнучким та цілеспрямованим; тому до основних завдань державної політики у сфері економічного життя, на нашу думку, варто віднести:

- ✓ створення стабільної законодавчої та нормативної бази, ефективної системи державного контролю за дотриманням чинного законодавства;
- ✓ створення ефективної та дієвої судової системи (особливо, у сфері господарського права), зокрема, механізму виконання судових рішень;
- ✓ забезпечення правового захисту прав та інтересів підприємців;
- ✓ удосконалення податкової системи;
- ✓ створення сприятливих макроекономічних умов, ключовими з яких є зниження рівня інфляції, зростання інвестицій, забезпечення фінансової стабільності;
- ✓ продовження інституціональних перетворень;

✓ забезпечення розумного протекціонізму стосовно вітчизняних виробників та споживачів;

✓ формування цільових установок, поширення та розвиток культури підприємництва в суспільстві.

Отже, є підстави стверджувати, що між підприємництвом та державою як суспільними інститутами існує тісний взаємозв'язок: держава спроможна й покликана регулювати легітимними засобами економічне життя суспільства, підприємництво ж, залишається не просто пасивним реципієнтом, а чинить зворотній вплив на державний механізм (наприклад, через практику відшкодування податків, метою якої є наповнення державної казни; безпосередньої участі в реалізації соціальних програм; через формування та поширення в суспільстві певних цільових установок, духовних цінностей, принципів поведінки тощо).

Порушення цього взаємозв'язку неминуче призводить до виникнення дисбалансу в економічному бутті суспільства. Саме чітке усвідомлення взаємовпливу між державним регулюванням та, власне, тими, на кого воно поширюється, – суб'єктами ринкових відносин – має слугувати вагомим стимулом для удосконалення механізму цього взаємовпливу.

Як зазначалося вище, одним із проявів життєдіяльності підприємця є почуття відповідальності перед суспільством. Відомий німецький філософ К. Ясперс писав про почуття "метафізичної провини" перед людством. Він відмічав, що можна бути порядною, моральнісною людиною в сім'ї, мати почуття відповідальності перед ближніми, однак, цього буде замало. Водночас, необхідна моральнісна відповідальність за все, що було, є і буде з іншими людьми. Саме така суб'єктивна позиція характеризує внутрішній світ людини, визначає розвиток духовності суспільства.

В умовах цивілізованого ринку його складові детерміновані різними чинниками позитивного та негативного ґатунку, проте домінуючими є високі моральні цінності. Діловий успіх підприємця визначається не просто "субстанцією прибутку", а й виникненням "економічного альтруїзму", що полягає в безкорисливому служінні людям, суспільству.

Тому з давніх часів підприємці, купці та промисловці намагалися досягти суспільного визнання за допомогою "позаекономічних" дій, що користувалися б у суспільстві високим престижем. Так виникла концепція "слугування бізнесу суспільству", початковими формами якої були доброчинність й меценатство, що особливо широко поширені в середовищі слов'янських народів.

На нашу думку, існують декілька чинників виникнення та розвитку практики доброчинності та меценатства, яка має глибокі історичні корені¹. По-перше, суто суб'єктивний чинник, пов'язаний, з одного боку, з прагненням верстви купців та промисловців задовольнити власні марнославство та амбіції; з іншого, з особистісним устремлінням підприємця виправдати найману працю, свій достаток та діяльність по його накопиченню. Адже, в прагненні до багатства та мирського успіху завжди прихована можливість порушення моральних заповідей (у цьому православ'я слідує установкам раннього християнства).

Одним із перших видів доброчинності, що був широко поширеним до XIX століття, було пожертвування "хворим та убогим". Підприємцями виділялися кошти на

¹ Історія зберегла згадку про вражаючий приклад індивідуальної філантропії, датований задовго до того, як Меценат – особа, наближена до римського імператора Августа (1 ст. до н.е.), – почав надавати безоплатно матеріальну допомогу із власних статків діячам мистецтва, поетам, зокрема, й чийм іменем почали пізніше називати його безкорисливих послідовників. Уже в гробниці фараона знаходять згадку про роздачу зерна голодуючим під час посухи.

будівництво притулків, лікарень, богоділень тощо. Багато хто з великих підприємців були глибоко віруючими людьми і вважали шляхетною та необхідною справою слідувати у своїй життєвій практиці нормам християнської етики та моралі, які навчають милосерддю та співчуттю. Концентруючи великі кошти, що отримувалися від успішної підприємницької діяльності, промисловці, купці, банкіри використовували їх з великою щедрістю та великодушністю як пожертвування на храм. Поступово ідеї доброчинності з релігійно-моральних мотивів замінилися ідеєю служіння суспільним інтересам.

По-друге, політичний чинник. На мотивацію поведінки підприємців суттєвий вплив здійснює дух державності. Так, зокрема, свого часу на теренах Російської імперії була сильно розвинута "ідеологія служіння", ідеями якої були пройняті всі тогочасні суспільні верстви. В цьому контексті для нас є показовими слова відомого текстильного фабриканта та творця всесвітньо відомої картинної галереї П. М. Третьякова про те, що він прагнув "...наживати для того, щоб нажити від суспільства повернулося також у суспільство (народ) у якихось корисних установах" [1]. Тому не дивно, що в історичній пам'яті багато підприємців залишилися, насамперед, як відомі меценати, а не лише організатори виробництва.

По-третє, соціальний чинник. Доброчинність та меценатство, почасти, допомагали зняти соціальну напругу в суспільстві, що породжувалася розвитком бізнесу. Зазначимо, що в цьому аспекті доля російських підприємців є особливо повчальною, оскільки, зробивши багато корисного для розвитку вітчизняної культури, вони не приділяли, зазвичай, достатньої уваги соціальному захисту населення.

Лише наприкінці XIX – початку XX століття промисловці усвідомили ключову роль працівника на виробництві й для того, щоб мати кваліфікований персонал, здатний оволодіти новою технікою та новітніми методами провадження господарства в умовах зростаючої ринкової конкуренції, почали брати участь у розвитку освіти та культури. Звідси відрахунки на школи, училища, університети. Наприклад, до революції 1917 року на фабриках таких російських підприємців, як Коновалова, Прохорова робітники мали соціальні блага (лікарні, школи, пільги), які у країнах Західної Європи отримали поширення лише у другій половині XX століття.

Показовою є благодійна діяльність членів сім'ї російського купця О. О. Бахрушина (1824-1916), яких називали "професійними благодійниками". На асигнування Бахрушиних були побудовані: міський сиротинець, будівля учбово-ремісничої майстерні для найбідніших хлопчиків, "будинки безкоштовних квартир" для вдів з дітьми та дівчат, що навчалися, лікарня для невиліковно хворих. Загалом, сума їх пожертвувань склала майже 1800 тисяч російських рублів. Ще 800 тисяч рублів О. Бахрушин заповідав передати на благодійні справи після своєї смерті.

Брати Микола та Федір Терещенки були і є відомими не лише як замовні заводчики та талановиті адміністратори, а й як активні благодійники. З метою організації навчання дітей робітників, ними утримувалася двокласна школа; у помісті М. Терещенка діяла лікарня на 22 ліжка, яку обслуговували два фельдшера.

Цілком зрозуміло, що, більш-менш, масштабно та регулярно проявляти "діяльне милосердя" (тобто, доброчинність, філантропію) могли тільки власники надлишку відповідних матеріальних ресурсів, тобто замовні. Однак, ставлення до їх діяльності ніколи не було однозначно позитивним. Можливо, причина цього, насамперед, у тому, що, власне, саме багатство та його власники викликають, м'яко кажучи, суперечливі почуття: по-

вагу та заздрощі, захоплення та презирство, страх та поклоніння, осуд, недовіру, споживатство тощо. Чуже вміння "розпочати що-небудь", "мати схильність, здібність до нових починань, значних обігів", бути "сміливим, рішучим, відважним на справи такого ґатунку" [2], зазвичай, дратує менш активних, прагматичних і успішних. Недарма в народі говорять, що простіше знести свою злиденність, аніж чуже багатство.

Суспільство традиційно відмовляє замовним у визнанні, навіть, добрих намірів, перебуваючи у постійних пошуках (дуже часто успішних), так званих, "істинних намірів" благодійників. Значний внесок у цю справу зробили свого часу такі видатні представники вітчизняного мистецтва, як: Т. Г. Шевченко (повість "Музика"), І. Карпенко-Карий (комедія "Хазяїн", п'єса "Суета"), Д. В. Григорович (повість "Акробати філантропії") та інші. Благодійні концерти, ярмарки, базари, театральні постановки, підписки на пожертвування на користь убогих гувернанток, на потреби дешевих їдалень тощо, є загальним тлом для розгортання сюжетних ліній у творах І. С. Тургенєва, Ф. М. Достоевського, А. П. Чехова, М. Горького.

Отже, не зважаючи на те, що доброчинність була історично традицією для слов'янських народів, що саме, власне, мистецтво здавна й повсякчас знаходило матеріальну підтримку в меценатстві, літературна спадщина скупа на приклади апологетики суспільно вагомого вчинку підприємців. Ставлення до їх діяльності ніколи не було однозначно позитивним. Таким воно залишається й тепер...

Певною мірою, критичне ставлення суспільства до підприємців та їх діяльності має підґрунтя. Так, за спогадами очевидців, П. Третьяков, завдяки якому сформувалася російська школа живопису, досить дріб'язково торгувався при купівлі картин, чим був "цілком купцем"; меценат-заводчик С. Мамонов, який власними коштами підтримував російську оперу, нещадно експлуатував робітників. Цілком ймовірно, суто егоїстичні, прагматичні інтереси сповідують й сучасні бізнесмени-філантропи, а саме: особистісний пошук відчуття новизни, турбота про власну репутацію, що передбачає створення позитивного іміджу, формування лояльного ставлення суспільства до особи підприємця та діяльності компанії, яку він представляє, тощо.

На наше глибоке переконання, істина знаходиться посередині й при з'ясуванні мотивів меценатства не можна не визнавати, що підприємці керуються у своїй благодійній діяльності матеріальними, духовними та моральнісними міркуваннями водночас. Зазначимо, мотиви ці є тісно переплетеними, взаємовпливають та взаємовизначають один одного й, можливо, головним мірилом їх суспільної користі варто визнавати те, що підприємці залишили та залишають після себе нащадкам.

Ми переконані, що не варто ідеалізувати їх філантропію, адже підприємці залишаються людьми прагматичними, вони завжди прагнуть досягти прибутку та примножити таким чином обсяг та асортимент ресурсів, якими володіють. З іншого боку, природно буде визнати, що суспільно позитивне діяння, зумовлене суто корисними мотивами, може аніскільки не зменшувати цінність благодійного результату. Доброчинність не припиняє бути творенням всезагального блага через те, що, висловлюючись образно, власна корисність "висиділа" її дахом власне гніздо".

Отже, є підстави стверджувати, що діяльність підприємців здавна відрізнялася високою громадською спрямованістю. Приділяючи значну увагу соціальному, духовному та політичному життю суспільства, вони не обмежували її лише бізнесом.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні підприємці (Р. Ахметов, сім'я Пінчуків, В. Співаков, Б. Гейтс, Г. Форд, Джеймс Кларк, Дж. Сорос, Дж. Д. Рокфеллер та інші), здійснюючи конкретні кроки по активізації своєї діяльності в суспільному житті, відроджують практику меценатства та доброчинності. Лише такий факт: власник та засновник фірми Microsoft Білл Гейтс на кінець 1998 року майже 350 мільйонів доларів передав у користування різноманітним оздоровчим, освітнім та громадським організаціям. Він та його дружина Мелінда стали найбільшими дарувальниками в США й в 1999 році, пожертвувавши 16 мільярдів доларів у свій благодійний фонд.

Отже, найбільш далекоглядні та освічені підприємці здавна й дотепер сприймають доброчинність як довгострокове капіталовкладення на соціальні потреби суспільства, демонструючи, таким чином, цивілізований професійний підхід до вирішення актуальних економічних проблем. То був і є не абстрактний гуманізм, а прогресивний погляд на роль людського чинника у економіці.

Аналіз практики благочинства в Російській імперії, показує, що з часом у ній зароджується нова традиція, яка користувалася значним суспільним престижем, – меценатство – добровільна діяльність, спрямована на матеріальну, фінансову підтримку культурних інституцій (музеїв, виставок, театрів, мистецьких шкіл та інших громадських культурних закладів); колекціонування пам'яток духовної культури з подальшою перспективою передавання їх у просвітницькі центри.

До найбільш відомих меценатів дореволюційної Росії варто віднести С. Т. Морозова (1862–1905). Його загальні витрати на Художній театр склали близько 500 тисяч рублів. Він особисто стежив за будівництвом театру. С. Морозов – один з найбільших у країні капіталістів, мануфактур-радикал – не цурався ніякої брудної роботи у новоствореному МХАТі: чи то праці бутафора, чи електрика, чи костюмера, навіть, столяра.

С. І. Мамонтов (1841–1918) був творцем та режисером першого в Росії Приватного оперного театру. Саме Мамонтов відкрив світу Шаляпіна, саме з його Приватної опери вийшли виконавці, які пізніше з величезним успіхом виступали на світових сценах.

Найбільш відомим українським меценатом до революції 1917 року був Микола Терещенко. В передмові до сучасного путівника по музею російського мистецтва в Києві є такі слова: "...основу музею склала колекція картин братів Терещенків, у якій були роботи російських майстрів усіх періодів: І. І. Шишкіна, М. М. Ге, В. В. Верещагіна". Яким чином вони збирали цю колекцію, скільки вона їм коштувала, сказати важко. Достеменно стверджувати можна лише одне: завдяки зусиллям братів Терещенків у країні, фактично, була заснована "друга Третьяківка".

Меценатство, таким чином, виступає найбільш поширеним видом спрямування матеріальних ресурсів на вирішення соціальних проблем – соціального інвестування заможних людей. Не будемо їх ідеалізувати – вони дуже різні; були, є і будуть. Різні й мотиви (інколи, невідомі, власне, й їм), з яких вони здійснювали соціальне інвестування. На яких терезах можна зважити, яким приладом можна визначити міру безкорисливості людського вчинку? Спілка гріховності та благочестя – найдавніше зі світових поєднань. У людині завжди будуть співіснувати та, водночас, боротися два начала – прагнення бути кращим та прагнення здаватися кращим. Вочевидь, правим був Гете, закликаючи у людських справах увагу зосереджувати на їх мотивах. Проте, можливо, не менш правим є Борохов, що закликає не заглиблюватися в причини, якщо нас влаштовує наслі-

док?! Особливо, якщо до істинних мотивів у таких інтимних питаннях як доброчинність докопатися, в принципі, взагалі неможливо. Можливо, натомість, доцільніше було б створити механізм, який ефективно перетворював би корисливість на благо, а благочинні вчинки робив би престижними? Головна роль у формуванні такого механізму відводиться, безумовно, державі.

Якщо говорити про український досвід на цьому шляху, то практика показує, що знищення пільг, необхідність сплачувати податки із благочинних коштів зумовлює згорання діяльності благочинних організацій, зниження активності підприємств та комерційних структур, які жертвують кошти на благочинні цілі, адже знижується рівень їх стимулювання. Так, коли Законом "Про держбюджет на 2004 рік" була, фактично, скасована податкова пільга для юридичних осіб, кількість благочинних організацій та обсяги допомоги, яку вони надавали, суттєво скоротилися. Все це – результат непродуманої політики держави. І відбувається це у той час, коли в Україні, нарешті, заговорили про відродження культури меценатства та доброчинності, коли почав формуватися прошарок справжніх меценатів, що почали займатися доброчинністю задовго до закріплення за нею пільг на законодавчому рівні.

Важко не погодитися із твердженням про те, що будь-який бізнесмен може заробляти великі кошти, проте, геть не кожен здатний поділитися ними. Для цього людина має "дозріти" не лише матеріально, а й, насамперед, духовно. Більше того, для цього має "дозріти" й усе суспільство, в якому ставлення до благодійності неоднозначне. "Якщо організація, підприємство чи окрема людина діляться з кимось своїми коштами, то до цього, зазвичай, ставляться або байдуже, або негативно. Багато хто намагається розгледіти у цьому корисливі наміри, а хтось і кримінал. Говорять, наприклад, що хтось "відмиває" гроші", – зазначає в одному із своїх інтерв'ю народний депутат України, відомий меценат О. Фельдман. – "Благочинні фонди викликають підозру вже одним тим фактом, що вони звідкись беруть кошти. Та й пільги, які існують для меценатів, також викликають неприйняття. Мовляв, якби вони сплачували всі податки, то ніякої доброчинності й не потрібно було б. Вважаю, що таку суспільну думку необхідно змінювати докорінно, хоча це й не просто" [3].

На наше глибоке переконання, насамперед, держава має побачити в меценатах, спонсорах, благочинних фондах своїх партнерів у вирішенні соціальних проблем. Якщо вона не спроможна самотійно їх розв'язати, то, принаймні, має заохочувати тих, хто може й хоче допомогти їй у цьому, або, хоча б, не заважати їм. Для цього необхідна, насамперед, законодавча база, яка б зняла перешкоди на шляху доброчинності. Можливо, потрібна також масштабна програма координації дій уряду та меценатів, благочинних організацій. Інакше кажучи, доброчинність має стати серйозним чинником соціальної політики нашої країни.

Отже, модель соціально орієнтованого підприємництва виступає найбільш адекватною та перспективною для економічного розвитку як з позицій комерційного розрахунку, так і з позицій моралі. Як тут не згадати слова відомого класика філософії Ф. Бекона: "Безсмертя тварин – у потомстві, людини ж – у славі, заслугах та діяннях"?! [4].

Важливим аспектом функціонування вертикальних ринкових зв'язків виступає проблема збереження екології. Низка невідкладних екологічних проблем (наприклад, зміна клімату в результаті концентрації в атмосфері парникових газів та залишків промислового виробництва, зростання темпів вимирання біологічних видів,

поширення хвороб, нестача прісної води та інших джерел енергії, деградація земель тощо) є породженням сучасного індустріального виробництва. Тому справа честі, обов'язок підприємництва перед державою та суспільством – безпосередня участь у їх розв'язанні.

Підсумовуючи зазначене вище, можна із впевненістю стверджувати, що існують багато вимірів взаємодії моралі та економіки, зокрема, зв'язки типу: "підприємець – держава", "підприємець – суспільство". В кожному із зазначених типів прослідковується тенденція значного впливу морального чинника на економічну свідомість та економічну поведінку суб'єктів господарської діяльності, залежності розвитку економічного буття людини, суспільства загалом від морально-духовної

компоненти. Активізація ролі та значення останньої, на наше глибоке переконання, здійснюватиме великий позитивний вплив на процес гуманізації суспільного життя, зростання в ньому духовності, посилюватиме перспективи сталого розвитку світу.

1. Боткина А. П. М. Третьяков в жизни и искусстве. – М.: Высш. шк., 1991. – 351 с. – С.252; 2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Т.3: – 4-ое издание, стереотипное. – М.: Русский язык. – Медиа, 2007. – 555 с., 1 портр. – С.388; 3.[Електронний ресурс]. – Режим жоступу: www.Версии.com (від 09.05.05); 4. Таранов П. С. 120 философов: Жизнь. Судьба. Учение. Мысли: Универсальный аналитический справочник по истории философии: В 2 т. – Симферополь: Реноме, 2002. – Т.2. – 704 с. – С. 44

Надійшла до редколегії 14.03.2011 р.